

PARÇALANMIŞ AİLE ÇOCUKLARININ EĞİTİMDEKİ BAŞARI/BAŞARISIZLIK DURUMU (MALATYA ÖRNEĞİ 2006)

Doç. Dr. Ünal Şentürk

Özet

Canlılar içinde yardım ve desteğe en fazla ve uzun süre ihtiyacı olan, insan yavrusudur. Dünyaya hazırlıksız ve korunaksız olarak gelen çocuk, yaşamını sürdürebilmek için bir rehberden destek görmek zorundadır. ocuĐu, ilk günden itibaren hayata hazırlayan, onun maddi ve manevi her türlü ihtiyacını karşılıksız olarak gideren kişi onun anne ve babasıdır. Anne babanın, ailenin yeni üyesine ana dilini öğretmek, içinde yaşanan toplumun kurallarını benimsetmek, kültürü aktarmak ve ileriki yaşantıda gerekli olacak her türlü bilgiyi sunmak gibi sorumlulukları vardır. Anne babasıyla yaşayan ve onlar tarafından ilgilenilen ya da desteklenen çocuk, yaşama sevinci duymakta, çalışmak ve başarılı olmak için gereken enerjiyi elde edebilmektedir. Ancak, ailenin ölüm veya boşanma sonuçlarına bağlı olarak parçalanması, çocuğun eğitim ve sosyalleşme sürecini ya kesintiye uğratmakta ya da bu süreçleri olumsuz etkilemektedir. Ölüm veya boşanma nedenleriyle anne babadan mahrum kalan çocuğun ekonomik ve psikososyal ihtiyacı tam anlamıyla karşılanamamaktadır. Çocuk, sevgi, manevi destek, ilgi ve Şefkat duygularından uzak kendi başına yaşama durumuyla yüzleŐmek zorunda kalacaktır. Ailenin parçalanmasıyla okul çağında tanışan çocuk, akademik başarı için gerekli olan motivasyonu elde edemeyecek ve başarısı düşecektir.

Parçalanmış aile çocuklarının yaşadığı sosyal problemleri konu edinen çalışma, aile ile çocuk eğitimi arasındaki doğrusal ilişkiyi ölçmek amacını taşımaktadır. Uygulamalı alan araştırması sonuçlarını değerlendiren çalışma, aile kurumunun birey ve toplum hayatındaki fonksiyonlarına, eğitim ve aile kurumları arasındaki bağa yer vermektedir.

Anahtar Kelimeler: *Aile, parçalanmış aile, eğitim*

THE SUCCESS/FAILURE LEVEL OF THE CHILDREN IN THE BROKEN-UP FAMILIES (EXAMPLE OF MALATYA 2006)

Abstract

It is the human baby who needs help and support the most and for a long time among the livings. The child coming to the earth without preparation and protection has to gain support from a guide in order to survive. It is his/her parents who prepare him/her for the life and meet his/her spiritual and material needs from the very first day. Parents have some responsibilities such as teaching the native language, getting them to accept the rules of the society in which they live, passing on the culture and providing every kind of knowledge which will be useful in their future lives. The child cared and supported by the parents or living with them will enjoy the delight of life and can have the necessary energy in order to be successful. However, the broken-up of the families as a result of deaths or divorces either interrupts the education and socializing process of the child or affects these processes unfavorably. Deprived of his/her parents due to the deaths or divorces, the child's financial and psycho-social needs can't be fully met. The child will have to confront with living alone without the feelings of love, spiritual support, care and affection. The child seeing the broken-up of the family in his/her school age will not be able to have the motivation necessary for the academic success and his success will decrease.

The study dealing with the social problems which the children of the broken-up families have aims to measure the direct relationship between the family and the child. The study assessing the results of the practical field research focuses on the functions of the family institution in the individual and social life and the bond between the education and family institution.

Keywords: Family, broken up family, education.

GİRİŞ

Dünyaya korunaksız ve hazırlıksız olarak gelen çocuk, canlı ve cansız tüm varlıklarla ilgili ilk deneyimini aile ortamında elde eder. Onun maddi ve manevi ihtiyaçları karşılıksız olarak anne ve babası tarafından karşılanmaktadır. Çocuğun fiziksel, zihinsel ve ruhsal gelişimi, ihtiyaçlarının yeterince karşılandığı, sevgi ve saygı temelinde gelişen ilişkilerin hâkim olduğu bir aileye bağlıdır. İçinde yaşadığı toplumun kurallarına göre hareket eden, düşünce ve davranışlarında çevresinde yaşayanları dikkate alan, düzenli ve uyumlu ilişkiler kurabilen ve başarılı olabilen çocuğun arkasında, anne babanın üzerine aldığı görev ve sorumlulukları yerine getirdiği, paylaşımın ve dayanışmanın esas olduğu bir aile bulunmaktadır. Boşanma, ölüm ve ayrılma nedenlerine bağlı olarak ailenin parçalanması ve sağlıksız aile içi ilişki, çocuğun sosyalleşme ve eğitim sürecini olumsuz etkilemektedir. Ailenin boşanma ve ölüm sonucunda parçalanması, anne babanın birlikte inşa edeceği sıcak ve samimi ilişki, iyi iletişim, paylaşım, dayanışma, yakın ilgi ve sevgiden çocuğun yoksun kalmasına neden olmaktadır. Bilgi, ilgi ve sevgiye en çok ihtiyaç hisseden çocuk, bunları doğrudan anne babasından karşılayamayınca eğitimdeki başarısı düşmektedir.

1. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Çocuğun eğitimdeki başarısı ile aile yapısı arasındaki ilişkiyi ölçen çalışma, Malatya'da parçalanmış aile çocuk ilişkisinin ortaya çıkardığı problemler konulu uygulamalı araştırmanın eğitimle ilgili bölümünü içermektedir. Uygulamalı bir alan araştırması olan çalışmanın evrenini, boşanma ve ölüm sonucunda parçalanmış aile çocukla-

rı oluşturmaktadır. Bu konuda Malatya’da bir çalışma olmadığından İl Milli Eğitim Müdürlüğü’nden sayının tespit edilmesi konusunda yardım istenmiş ve evren hacmi netleştirilmiştir. Kota örneklem yöntemiyle belirlenen örneklem, 14 ilköğretim okulu ve 8 liseden oluşmaktadır. 280’i parçalanmış aile ve 280’i de tüm aileye sahip olmak üzere 560 öğrenciye 2006 yılında anket uygulanmıştır. Anket tekniğiyle gözden kaçacağı tahmin edilen konular ve noktalar düşünülerek, grup çalışması ve mülakat teknikleri de kullanılmış; bazı soruların sağlamasını gerçekleştirmek için, öğrencilerin gözlem dosyaları incelenmiştir.

2. AİLE VE AİLENİN EĞİTİM FONKSİYONU

Murdock, aileyi her iki cinsiyetin yeniden üretildiği, ekonomik dayanışmanın, çocuk yetiştirmenin en iyi şekilde sağlandığı ve eşler arasındaki cinsel beraberliğin toplum tarafından onaylandığı bir grup olarak tanımlamaktadır (Jones etc, 1995:3). Bu şekildeki bir tanımlama, ailenin evrensel bir sosyal grup veya kurum olma niteliğini ortaya çıkarmaktadır. Nitekim, aile tarih boyunca insan neslinin çoğaldığı, dünyaya gelen bireyin topluma hazırlanma ve kazandırılma sürecinin ilk ve en etkili şekilde gerçekleştiği; eşler, anne baba ve çocuklar arasında saygı ve sevginin hâkim olduğu, ilişkilerin en iyi şekilde meydana geldiği sosyal bir kurum (Ozankaya, 1986:281) olmuştur. Sosyal yapının temel taşlarından olan aile, sosyal tarihteki bütün değişimlere kendini uydurabilmiş ve yerine getirdiği fonksiyonlarla kendini koruyabilmiş bir kurumdur (Eröz, 1982:64). Toplumsal yaşamın ana unsurlarından olan aile; anne, baba, çocuklar ve tarafların kan akrabalıklarından meydana gelen ekonomik ve toplumsal bir birliktir. Ekonomik ve toplumsal bir kurum veya birlik olma özelliğini, üzerine almış olduğu görev ve sorumluluklardan kazanan ailenin, toplumsal kurumlar içinde yaşamsal niteliği birinci sırayı almaktadır. Zira, toplumun her üyesi, çevresiyle ilk teması bu ortamda gerçekleştirirken, çocuk, toplum ile bağlarını ilk burada kurmaktadır (Gökçe, 1996:155). Ailenin sürekliliğinin sağlanması ve varlığının korunması açısından, duygusal ilişkilerin sağlıklı bir biçimde kurulması ve sosyalleşme sürecinin dengeli olması önemli bir konu olmaktadır (Sayın, 1990:26). Sosyalleşmesini bu ortamda yaşayarak gerçekleştiren çocuk, ilerleyen zaman içinde içgüdüleri ve kendine dönük beklentilerinden sıyrılarak, ilişki ağını genişletmektedir. Böylece bireysellikten kurtularak giderek toplumsal bir varlık olmaya başlamaktadır. Çocuğa bu imkânı, içinde yaşadığı aile tanımaktadır.

Farklı iki cinsiyetteki insanın, tek başına yetersizlik duygusunu aşmak için oluşturduğu tarihin en eski kurumu (Budak, 1990:195) olarak kabul edilen aile, çocuk açısından, sosyal yaşama katılmak için hazırlıkların yapıldığı ve deneyimlerin kazanıldığı bir ortam; yetişkinler açısından ise mutluluğun hâkim olduğu, şiddetli gerilim ve sıkıntılar karşısında dayanışmanın en iyi şekilde elde edildiği bir sığınma yeri anlamlarını ifade etmektedir (Karataş, 2001:90). Toplum tarafından onaylanan bir

birlikteliğin yaşandığı aile, ortak ikametgâh, ekonomik işbölümü ve üreme süreciyle karakterize edilmektedir (Saran, 1993:301).

Aile, kişiye günlük hayata ilişkin birçok bilgi vermektedir. En basit bir eşyanın tamiratından, hasta ve yaşlının bakımına, temizlik alışkanlığından sağlık konusundaki önemli bilgilere kadar sayılamayacak birçok şeyi, insanlar aile içindeki aldıkları eğitime borçludurlar. Öğrenilerek uygulamaya konulan günlük yaşamdaki birçok pratik bilgi, aile içinde doğrudan veya dolaylı olarak verilen eğitim yoluyla benimsenmektedir (Gubrium ve Holstein, 1990:24-29). Küçük ayrıntı farklılığına rağmen her aile, çocuğuna belirli saatlerde yeme, içme ve uyumayı; sakin, terbiyeli ve itaatli olmayı, başkalarını hesaba katarak yaşamayı; gelenek ve göreneklerin sınırını çizdiği şekilde davranmayı öğretmektedir (Durkheim,1994:41). Bunu eğitim süreciyle gerçekleştiren aile, çocuğun ileride rahat ve mutlu yaşaması için büyük uğraş vermektedir.

Çocuğu sosyal çevreye alıştırmak, ona ana dilini öğretmek ve mevcut kültürü benimsetmek gibi fonksiyon üstlenen aile, üyelerini değişmelere ve beklenmedik durumlara karşı uyum sağlamak konusunda başarılı olmaktadır (Eröz, 1982:68). Ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel alanlarda faaliyet gösteren insan, bu alanda uygulamaya koyduğu ve başarılı olduğu her türlü tutum ve davranışı, içine doğduğu ailede erken yaşta, kolay, çabuk ve doğrudan öğrenmektedir. Bunlar, kişiye hazır olarak aile büyükleri tarafından sunulmaktadır (Gubrium ve Holstein,1990:13). Hangi koşulda olursa olsun eğitim, her ailenin fonksiyon gördüğü en etkin alan olmaktadır.

Özellikle kişinin sosyal gelişiminin temeli aile ortamında atılmakta ve ilk terbiye bu ortamda alınmaktadır. Normal ve mutlu bir aile ortamında yetişen kişi, anne babasına benzemek istemektedir. Çocuk, onları her konuda taklit ederken ilerde aile kurmak inanç ve isteğini edinmektedir (İbrahimoğlu, 2004:60). Çocuklar, yakın çevresindeki büyükleri yani anne, baba ve büyük kardeşleri taklit etmekte iken, ailesiz büyümeyle zorlanan çocuklar ise, bunların yerine geçen başka büyükleri taklit etmektedirler (Güngör, 1998:44). Ancak, insan belli bir olgunluğa eriştikten sonra, başkalarını aynen taklit ederek tutum ve davranışlarda bulunmamaktadır. Bu olgunluk aşaması, kişisel “vicdan” denilen şeyin oluşmasıyla gerçekleşmektedir. “Vicdan”, kişinin iç kontrolünü sağlayan mekanizmadır. Başka bir ifadeyle, “vicdan” kişiyi hem ahlaki davranışta tutarsızlıktan kurtarıırken, hem de dışardan bir kontrol olmadan da ahlaki davranışın gerçekleşmesini sağlamaktadır. “Vicdan”ın teşekkülü için, çocuğun kendini ayrı bir “ben” olarak görmesi ve insanlar arasında karşılıklı ilişki esasının bulunduğunu kavraması gerekmektedir. Bu yüzden “vicdan”, ancak belli bir olgunluk seviyesine ulaşıktan sonra meydana gelmektedir. Küçük çocukta vicdan yoktur, fakat küçük çocuğun hayat tecrübesi onda belirecek “vicdan”ın kuvvetini etkilemektedir. “Vicdan”daki gevşeklik veya sertlik, özellikle çocukluk çağında görülen terbiyeye, (Güngör, 1998:58-59) dolayısıyla ailedeki düzen ve ilişki türüyle temeli atılan eğitime, bağlı olarak şekillenmektedir.

Ailenin eğitim fonksiyonuyla gerçekleştirdiği sosyalleşme, çocuğun davranışlarını sadece denetleyen ve sınırlayan bir süreç değildir. Ailenin etkin bir şekilde uygulamaya koyduğu sosyalleşme sürecinin, çocuğun davranışlarını denetleyerek sosyal hayata hazırlama yanında, gelişmeyi sağlama, teşvik etme, uyarma, motive etme, bireyde arzu ve şevk uyandırma gibi etki ve yapıcı yönleri bulunmaktadır. Dolayısıyla, sosyalleşmenin hem yönlendirici hem de yaratıcı özellikleri bulunmaktadır. Bu süreci işleten, bütün olarak toplumdur. Ancak, aile başta olmak üzere her sosyal kurum kendi bağlamında bu sürece dâhil olmaktadır. Ailenin, bu noktada hem içindeki üyelere hem de toplumdaki diğer kurumlarla olan ilişkilerinden doğan sorumlulukları bulunmaktadır (Tezcan,1991:41-44).

İnsan, toplum içinde yaşamının doğal bir sonucu olarak, gündelik yaşantısının çeşitli evrelerinde birbirinden farklı roller üstlenir ve o rollere göre hareket eder. Bu roller, toplum tarafından anne, baba ve çocuklar olarak herkese verilmektedir. Böyle olmakla birlikte bu rollerin anlaşılması, benimsenip uygulanarak toplumun kabul ettiği davranış kalıplarına dönüştürülmesi en iyi ve anlamlı şekliyle aile ortamında gerçekleşebilmektedir. Bu yüzden aile, kadın ve erkeğin çocukluktan başlayarak toplumsal rolleri kazanmaları gibi kritik bir görevi üstlenmiş olmaktadır (Sezal, 2002:172). Dolayısıyla gündelik hayatta kullandığımız ve toplu halde yaşamının gereği olarak kazandığımız sosyal rollerin benimsendiği ilk ortam ailedir.

En genel anlamda insanın kendine özgü davranış eğilimlerinin dinamik bütünü olarak tarif edilen kişilik, kalıtım ile çevre faktörünün birlikte oluşturduğu insani özelliklerdir. İnsanın doğumuyla birlikte getirdiği biyolojik özellikleri ile birlikte doğumdan itibaren yaşanan çevre, kişiliğin meydana gelmesine tesir eden faktörlerdir. Bu konuda süreklilik kazanan ihtilaflara rağmen gelinen son nokta, bu iki faktörün de, kişiliğin oluşumuna birlikte tesir ettiği üzerindeki fikir birliğidir (Güngör, 1998:12-16). Kişiliğin ortaya çıkmasındaki faktörler açıklanırken kullanılan "id", "ego" ve "süperego" kavramları da aslında, kişilik üzerinde etkili olan biyolojik faktörlerle çevresel sosyal faktörlerin birlikte çalıştığını anlatmaktadır. Kişiliğin temel sistemi olan "id", kalıtsal olarak gelen, içgüdüleri de kapsayan ve doğuştan var olan psikolojik eğilimlerin tamamıdır. "Ego", organizmanın gerçek nesnel dünyayla ilişkiye geçme noktasında varlık bulmaktadır. "Ego", gerçeklik ilkesinin etkisi altında var olmaktadır. "Ego", bir ihtiyaç belirdiğinde bu ihtiyacın karşılanması için planlar yaptıktan sonra bunların geçerli olup olamayacağını araştırmacı hareketlerde bulunmaktadır. Bu nedenle "ego", kişiliğin yürütme organı olarak nitelendirilmektedir. "Süperego", çocuğa anne babası tarafından verilen ve ödül, ceza uygulamalarıyla pekiştirilen geleneksel değerlerin temsilcisi ve uygulayıcısıdır. "Süperego", gerçekten, var olandan çok olması gerekenle ve ideal olanla ilgilenmektedir. "Süperego"yu ilgilendiren konu, bir şeyin doğru veya yanlış olduğuna karar verip, toplum tarafından onaylanıp kabul edilmiş değer yargılarına göre davranmaktır (Geçtan, 2003:54-55). Kişiliğin topluma dönük yüzü olarak değerlendirilen "süperego", ailedeki iletişim ve etkileşimle doğrudan ilişkilidir.

Aile içindeki eşlerin kendi aralarında ve çocuklarla olan olumlu ilişkileri çocuğun “süperego”sunu yükseltmektedir. Böylece çocuk, ailesinden başlamak üzere yakın sosyal çevresinden itibaren başarılı ve uyumlu bir birey olmaktadır.

Aile hayatıyla, o ailede yetişen çocukların gelecekte kazanacağı kişilik ve bu kişiliğe bağlı olarak takınacağı tutum ve davranışlar arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır. Bireyler toplumları oluşturduğundan, toplum tarafından arzu edilen niteliklere sahip kişiliği olan insan yetiştirmek oldukça büyük öneme sahip olmaktadır. Bunların hepsi de ailede başlamaktadır. Bu nedenle, ailede önemli görev ve sorumlulukları olan ebeveynlere insan, birey ve kişilik yaratıcıları gözü ile bakılmaktadır (Satır, 2001:3).

3. ÇOCUĞUN EĞİTİMİNDEKİ BAŞARI YA DA BAŞARISIZLIĞINDA AİLE FAKTÖRÜ

Temelde doğa vergisi bir yetenek olan zekâ, doğuştan gelir ve büyük ölçüde kalıtımın etkisiyle şekil alır. Bir başka ifadeyle, çocuğun zekâ gücü, anne babasının zekâ ortalamasına yakındır. Genellikle benimsenen görüşe göre, zekâ yeteneği, anne ve babadan gelen çok farklı etmenlerin rastlantısal bir birleşiminden oluşmaktadır. Ancak, zekâyı belirleyen tek etmen kalıtım değildir. Çocuğun, döl yatağında uygun beslenmesi, beyindeki kanlanma ve oksijen alımının yolunda gitmesi, zekâ gelişimi açısından büyük önem taşımaktadır. Zekâ gelişiminde diğer önemli bir etken, var olan bu cevherin kendini ortaya çıkarabilmesi için uygun ortamın bulunmasıdır. İlk yaşlarda uygun beslenme, anne babanın uyarması ve ilgisi, zekâyı, ileri veya geriye götürebilmektedir. İlgi ve uyarılmanın yetersizliği veya yokluğu, sonraki çabalarla tamamen düzeltilememektedir. Örneğin, yoksul, eğitimsiz ve şiddetli tartışmaların yoğun yaşandığı aile ortamında büyümüş çocuk, fiziksel açıdan problemsiz doğsa da zekâ gelişimi yavaş olmaktadır (Yörükoğlu, 1988:78). Nitekim, insan hayatı, çoğu zaman sahip olunan imkânlar tarafından belirli bir şekil almaktadır. İçine doğulan imkânların farklılığına bağlı olarak, her insanın gelişimi birbirinden farklı olmaktadır. Hayatın ilk gününden itibaren görülen her şey, doğuştan itibaren güçlü bir şekilde çevre olaylarının etkisi altında kalmaktadır. Kalıtım ve çevre gibi önemli iki etken, bir araya gelerek insan yaşamını etkilemektedir. Dünyaya gelen çocuk, bu iki önemli değişken temelinde gelişimini sağlamakta ve gelişim yolunu bulmak için onlardan faydalanmaktadır (Adler, 2002c:79). Başarılı olmak çalışmak, sevmek ve yetenek gibi içsel faktörlere; başarısız olmak ise, sevmemek, şanssızlık, haksızlık ve olumsuz koşullar gibi dış faktörlere bağlanmaktadır (Arkonaç, 2001:149). Dolayısıyla çocuğun başarılı olması veya olmaması iç ve dış faktörlerin birleşimiyle belli olmaktadır.

Çocuk, egosantrik özelliğinden dolayı, dünyayı yalnız kendi bakış açısı ve bulunduğu noktadan görebilmektedir. Yaşadıklarını kendi açısından değerlendirme özelliğinden dolayı çocuk, kıyaslama yapamamaktadır. Bu durum, çocuğun yaşadıklarına anlam verme ve problem çözme durumlarında yalnız kalmasına neden olur (Walczak ve

Burn: 1999:43-53). Çocuk, ona öğretilenleri kavramak, kıyaslama yapabilmek ve karşılaştığı problemleri kolay çözebilmek için bir rehber ihtiyacı duyar. Bu konuda en faydalı olacak kişi, çocuğun kendi anne ve babasıdır. Anne ve babanın, çocuğuna bu konularda yardımcı olması, çocuğun ruhsal ve zihinsel gelişimine büyük katkı sağlar. Anne babanın varlığı ve çocukla olan iyi iletişimi, çocuğun hedeflerini gerçekleştirmesine yardımcı olmakla birlikte yaratıcılık için fırsat hazırlar. Bunlar hep birlikte, çocuğun akademik başarısını olumlu yönde etkiler. Ancak, anne veya babanın eksikliği, çocuğun eğitimini olumsuz etkiler. Ailenin ölüm, boşanma ve ayrı yaşama nedenleriyle parçalanması, çocuğun eğitimdeki başarısını düşürmektedir. Araştırmadan elde edilen bulgular da, bu düşünceleri doğrulamaktadır. Ailenin parçalanması ile çocuğun eğitimdeki başarısı arasındaki ilişki tablo 1'de verilmektedir.

Tablo 1: Ailenin Parçalanması ile Çocuğun Eğitimdeki Başarısızlığı Arasındaki İlişki

		En son aldığınız karnede kaç dersiniz zayıftı?				
		Hiç	Bir	İki	Üç ve daha fazla	Toplam
Annemiz	Sağ	165	77	64	82	388
		%42,5	%19,8	%16,5	%21,1	%100,0
		%77,8	%75,5	%62,7	%56,9	%69,3
		%29,5	%13,8	%11,4	%14,6	%69,3
	Öldü	7	4	12	20	43
		%16,3	%9,3	%27,9	%46,5	%100,0
		%3,3	%3,9	%11,8	%13,9	%7,7
		%1,3	%0,7	%2,1	%3,6	%7,7
	Boşandı	40	21	26	42	129
		%31,0	%16,3	%20,2	%32,6	%100,0
		%18,9	%20,6	%25,5	%29,2	%23,0
		%7,1	%3,8	%4,6	%7,5	%23,0
Toplam	212	102	102	144	560	
	%37,9	%18,2	%18,2	%25,7	%100,0	
	%100,0	%100,0	%100,0	%100,0	%100,0	
	%37,9	%18,2	%18,2	%25,7	%100,0	

$\chi^2:27.691$ df: 6 $p < 0.05$

		En son aldığınız karnede kaç dersiniz zayıftı?				
		Hiç	Bir	İki	Üç ve daha fazla	Toplam
Babanız	Sağ	137	60	54	72	323
		%42,4	%18,6	%16,7	%22,3	%100,0
		%64,6	%58,8	%52,9	%50,0	%57,7
		%24,5	%10,7	%9,6	%12,9	%57,7
	Öldü	35	21	22	30	108
		%32,4	%19,4	%20,4	%27,8	%100,0
		%16,5	%20,6	%21,6	%20,8	%19,3
		%6,3	%3,8	%3,9	%5,4	%19,3
	Boşandı	40	21	26	42	129
		%31,0	%16,3	%20,2	%32,6	%100,0
		%18,9	%20,6	%25,5	%29,2	%23,0
		%7,1	%3,8	%4,6	%7,5	%23,0
Toplam	212	102	102	144	560	
	%37,9	%18,2	%18,2	%25,7	%100,0	
	%100,0	%100,0	%100,0	%100,0	%100,0	
	%37,9	%18,2	%18,2	%25,7	%100,0	

$\chi^2: 9.536$ df: 6 $p < 0.05$

Tablodan da görüldüğü üzere, en son aldığı karnede iki, üç ve daha fazla zayıf olduğunu söyleyenler, daha çok ölüm ve boşanma sonucu parçalanmış aile çocuklarıdır. Karnesinde hiç zayıf olmayanların %42,5'inin annesi sağ, %16,3'ünün ölü iken %31'inin annesi boşanmıştır. Karnesinde hiç zayıf olmayanların %42,4'ünün babası sağ, %32,4'ünün ölü iken, %31'inin babası boşanmıştır. Yine aynı şekilde karnesinde tek zayıf olanların %19,8'inin annesi sağ, %9,3'ünün ölü iken, %16,3'ünün annesi boşanmıştır. Karnesinde tek zayıf olanların %18,6'sının babası sağ, %19,4'ünün ölü iken, %16,3'ünün babası boşanmıştır. Dolayısıyla, anne babası sağ olanların ders-teki başarısı yüksektir. Buna karşın, anne babası olmayan veya boşanmış olanların karnedeki zayıfları üç ve daha fazladır. Tablodan da görüldüğü üzere karnede üçten fazla başarısız dersi olanların %21,1'inin annesi sağ, %46,5'inin ölü iken, %32,6'sının annesi boşanmıştır. Karnesinde üç ve daha fazla zayıf olanların %22,3'ünün babası sağ, %27,8'inin ölü iken, %32,6'sının babası boşanmıştır. Anne babası sağ olanların okuldaki başarısı yüksek olmasına rağmen, anne babası ölü ve boşanmış olanların okuldaki başarıları düşüktür. Dolayısıyla ailenin parçalanması, çocuğun eğitimdeki başarısızlığına neden olmaktadır. Tabloda dikkat çeken nokta, annenin çocuğun başarısında babadan daha etkili olmasıdır. Karnesinde üç ve daha fazla zayıf olanlar içinde annesi ölenler %46,5 iken bu oran, babası olmayanlarda %27,8'e düşmüştür. Dolayısıyla, sevgi, ilgi ve yakın ilişkiyi temsil eden annenin, çocuğun gelişimi üzerindeki etkisi oldukça büyüktür. Bunda anneye çocuğun birlikte geçirdiği süre, kurduğu ilişki şekli kadar kültür önemli olmaktadır. İçinde yaşanan kültür, anneye çocukları üzerinde daha etkili olabilecek roller yüklemektedir.

Bir başkasının özellikle, ailedeki bir yakının sevgisiyle kendini onaylanmış hissetmek, insan gelişiminin temel koşuludur. Sevgi ve onay kadar, güven de olduğunu hissettirecek kişilerin varlığı da insan hayatında büyük önem taşımaktadır. Güven olmadan yaşayamayan insan, bunu sevecen bir ilgi yoluyla kazanır. İlgisizlikle karşılaşan bebek ve küçük çocukların, duygu kaybına bağlı olarak bedensel ve zihinsel gelişimleri durur. Çocukların küçük yaşta en çok ihtiyaç hissettikleri ilgi, sevgi ve şefkatin yerince verilmemesi, uyum bozukluğunun ortaya çıkmasına neden olur. Gelişimin bütünlüğünü zayıflatan her şey, canlılığa ve kendi sorumluluğunu üstlenmeye dair yetileri de köreltir. Bütünsel bir gelişmeden yoksun olmak, sürekli bir iç huzursuzluk yaratır. Acı ve kaygı, insani tepkiler olarak algılanacak yerde zayıflık olarak algılanarak inkâr edilmektedir (Gruen, 2003: 17, 32-33 ve 60-61). Ayrıca, toplu halde yaşama uygun niteliklere sahip insanın, kendini yalnız ve terk edilmiş hissetmesi çok ağır bir psikoloji yaratarak var olan tüm yeteneklerin azalmasına veya silinmesine neden olabilir. İnsanın yalnızlığa terk edilişi, hem duygusal hem de düşünsel yetenek kaybı ile sonuçlanır (Swingewood, 1998:36). Anne ve babanın sevgi ve ilgisinden mahrum kalan çocuk çalışma, araştırma ve başarı elde etmek için gerekli olan motivasyonu elde edememektedir (Russell, 1998:114). Ailenin parçalanmasıyla ebeveynlerden biri veya ikisinin çocuğu terk etmesi, anne babanın ebeveynlik görev ve sorumluluklarını tam

anlamıyla yerine getirmemesi, onu yalnızlığa terk ederek başta okul başarısı olmak üzere birçok kabiliyetlerinin ortadan kalkmasına neden olmaktadır.

Çocuğun akademik başarısında, yakınlarının kendisiyle ilgilendiğini hissetmesi oldukça önemlidir. Anne babanın çocuğuyla yeterince ilgilenmesi ile çocuğun başarısı arasındaki ilişki tablo 2’de verilmektedir. Tablodan da görüldüğü üzere, anne babanın çocuğuyla ilgilendiğini göstermesi, onun başarısını olumlu yönde etkilemektedir. Karnesinde üç ve daha fazla zayıfları olan çocukları, daha çok anne babası olmayanlar (%63,2) ve anne babası tarafından ilgilenilmeyenler (%25) oluşturmaktadır. Derslerinde başarılı olanları en fazla anne babasının kendileriyle ilgilenenler (%40) oluşturmaktadır. Dolayısıyla, anne babanın çocukla ilgilenmesi veya ilgilendiğini hissettirmesi, çocuğun başarısını olumlu yönde etkilemektedir.

Tablo 2: Ebeveynin Çocukla İlgilenmesi ile Çocuğun Eğitimdeki Başarısı Arasındaki İlişki

		En son aldığınız karnede kaç dersiniz zayıftı?				
		Hiç	Bir	İki	Üç ve daha fazla	Toplam
Anne babanız sizinle yeterince ilgileniyor mu?	Anne babam yok	4	1	2	12	19
		%21,1	%5,3	%10,5	%63,2	%100,0
		%1,9	%1,0	%2,0	%8,3	%3,4
	Evet	%0,7	%0,2	%0,4	%2,1	%3,4
		167	72	77	101	417
		%40,0	%17,3	%18,5	%24,2	%100,0
		%78,8	%70,6	%75,5	%70,1	%74,5
		%29,8	%12,9	%13,8	%18,0	%74,5
		41	29	23	31	124
	Hayır	%33,1	%23,4	%18,5	%25,0	%100,0
		%19,3	%28,4	%22,5	%21,5	%22,1
		%7,3	%5,2	%4,1	%5,5	%22,1
Toplam	212	102	102	144	560	
	%37,9	%18,2	%18,2	%25,7	%100,0	
	%100,0	%100,0	%100,0	%100,0	%100,0	
	%37,9	%18,2	%18,2	%25,7	%100,0	

$\chi^2: 17.860$ df: 6 $p < 0.05$

Easterbrookks ve Emde, anne çocuk beraberliğinde fiziksel temasın önemine dikkat çekmektedir. Özellikle 0-3 yaş arasında anne çocuk arasında kurulan samimi ilişkinin herhangi bir nedenle aksaması, çocuğun gelecekte bir takım davranış bozukluklarının görülmesine neden olmaktadır. Yine bu dönemde, anne yoksunluğundan kaynaklanan “duygusal yoksunluk”, gerek zihinsel, gerekse duygusal ve sosyal gelişimin önce durmasına daha sonra gerilemesine neden olmaktadır (Akman, 2002:76). Çünkü çocuk, özellikle okul öncesi dönemde duygu, düşünce, tutum ve davranışlarında etkili olacak, onu taklit ederek kendine model alacak kişi ve kişilere büyük ihtiyaç duyar. Bu bağlamda, ailedeki anne ve babanın varlığı önemlidir. Hayatı, toplumu tanıma ve ona uyma konusunda bir rehber konumundaki ebeveyne çocuk büyük oranda ihtiyaç hisseder. Çocuğun okula, okuldaki arkadaşlarına uyum sağlaması ve bu uyum ile yakından ilgili olan okuldaki başarısı konusunda da model alınacak ve onun varlığından etkilenilecek ebeveynin varlığı oldukça önemlidir. Ebeveynin varlığı ve ilgisi;

çocuğa güven duygusu vermekte, psikolojik destek sağlamakta ve çocuğu ders konusunda motive ederek akademik başarısını artırmaktadır (Yavuzer, 1999:23). Anne babanın, çocuğun eğitimle ilgisini göstermesi açısından okul ziyaretleri yapmaları ve veli toplantılarına katılmaları oldukça belirleyici olmaktadır. Velisi toplantılara katılan çocuk, kendisiyle ilgilenildiği ve eğitim konusunda desteklendiğini düşünerek derslerine daha çok çaba göstermektedir. Derslere gösterilen ilgi ise, çocuğun ders başarısını artırmaktadır.

Featherstone ve ekibi 1993 yılında, yaşları 11 ile 14 arasında değişen 530 öğrenci üzerinde bir araştırma yapmışlardır. Bu araştırmaya katılan çocuklardan bir kısmı tek ebeveynle yaşayan; bir kısmı boşandıktan sonra ebeveyninin tekrar evlenmesi sonucu üvey ebeveynli bir ailede ve bir kısmı da her iki ebeveyniyle bir arada yaşayan çocuklardan oluşmaktadır. Sonuçta, her iki ebeveyniyle bir arada yaşayan çocukların, diğer çocuklara kıyasla okula devamsızlık veya geç kalma oranlarının daha düşük olduğu, okul başarılarının daha yüksek olduğu, daha fazla olumlu davranış sergiledikleri ve öğretmenleri tarafından daha olumlu değerlendirildiklerinin gözlemlendiğini belirtmektedir (Özen, 1998:5). Okuldaki başarısızlık konusunda benzer bir araştırmayı R. Şermin yapmıştır. Şermin'e göre, çocukların aile yapısı, ailedeki eğitim düşüncesi, kardeşleri arasındaki yeri ve özlük üveylik durumu çocuğun eğitimdeki başarısını doğrudan etkilemektedir. Çocuğun ihmal ve kötü muameleye maruz kalması; geçimsizlik ve huzursuzluğun hâkim olduğu bir aile yaşantısına sahip olması, onun eğitimdeki başarısını engellemektedir (Özen, 1987:133). Dolayısıyla, çocuğun içinde yaşadığı aile ortamının niteliği, onun başarısını etkilemektedir.

Çocuğun sağlıklı bir kişilik kazanması, çevreye karşı uyumlu ve eğitimde başarılı olmasında, anne babanın varlığı kadar onlar arasındaki ilişkilerin niteliği de etki etmektedir. Aile içindeki kişilerin birbirleriyle olan diyalogları ve davranışları, çocuğu fiziksel ve ruhsal yönden etkilemektedir. Çocuğun yaşamında, özellikle anne baba arasındaki sevgi ve saygıya dayalı bir ilişkinin varlığı, olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Bu ilişki ve iletişimi ortadan kaldıracak veya engelleyecek boşanma, ölüm veya ayrı yaşama gibi olumsuz durumlar, çocuğun duygusal dünyasını yıkmaktadır. Nitekim büyüme aşamasında başarılı olan çocuklar, iyi aile ilişkileri içinde uzun süre yaşamış bireylerdir. Aile içinde anne baba ve çocukların birbirlerine karşı tutumlarıyla şekillenen başarılı ilişkiler, çocuk için mutlu ve güvenli ortamı hazırlayarak yapıcı bir kişiliğin temelini atmaktadır. Bunun tersi olarak, uyum bozukluğu ve anlama sorunu yaşayan çocuklar, genellikle başarısız anne baba ve çocuk ilişkisinin ürünüdürler. Anne babanın, yakın sevgi ve ilgisinden uzak olarak yetişen çocuk, büyük sevgi açlığı yaşamaktadır. Bu açlık da, bir takım davranış ve tutum bozukluğuna neden olmaktadır (Yavuzer, 1995:47). Dolayısıyla anne baba başta olmak üzere evdeki aile üyeleri arasındaki iletişim, paylaşım ve diyaloga bağlı bir sorun, onların çocuklarına karşı sorumluluklarını yerine getirmesini engelleyerek, çocuğun bu durumdan olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır.

Evlilik ilişkisi ve ebeveyn çocuk ilişkisi üzerinde yapılan araştırmalarda, evliliklerinden memnun olan ve olmayan anne babaların çocuklarına bir iş öğretirken yaptıkları davranışlar gözlemlenmiştir. Araştırma sonuçları, evliliklerinde mutlu olmayan babaların mutlu olanlara kıyasla çocuklarına daha az ödül verdiklerini ve onları daha az motive ettiklerini ortaya çıkarmıştır. Öte yandan mutsuz annelerin, mutlu annelere kıyasla çocuklarına daha çok soru sordukları, onlara daha az aydınlatıcı ve olumlu yanıtlar verdikleri ve yapılacak işleri öğrenebilmesi için daha fazla sözel taktikler önerdikleri görülmüştür. İyi yürütülmeyen, tartışma, çatışma ve geçimsizliğin süreklilik kazandığı evlilik ilişkileri olan çiftler için çocuk, zaten bir yük olarak değerlendirilmektedir. Evlilik problemi olan eşler, kendi sorunlarından çocuklarına gerekli ilgi ve desteği hissettirecek zaman bulamamaktadırlar (Hortaçsu, 2003:90-91). Evlilik problemi olan ebeveynler, aralarında tartışmaların yoğunluğuna bağlı olarak, çocukları eğitim konusunda teşvik ve motive edememektedirler. Bu nedenle, ailesinde tartışmanın yoğun olduğu çocukların eğitimlerinde başarı düşük olmaktadır. Nitekim araştırmada elde edilen sonuçlar, bu düşünceyi desteklemektedir. Araştırmada içinde yaşanılan aile ortamının niteliği ile çocuğun okuldaki başarısı arasındaki ilişkiye ait bulgular tablo 3'te verilmektedir. Tablodan da görüldüğü gibi, karnesinde fazla zayıfı olanları %60 ile ailesiyle yaşamayan yurt çocukları ve %35 ile sürekli tartışmanın olduğu aile içinde yaşayan çocuklar oluşturmaktadır. Buna karşın sürekli sevgi ve saygının olduğu mutlu aileye sahip olma, çocuğun başarısını olumlu yönde etkilemektedir. Karnesinde hiç zayıf olmayan ve tek zayıfı olanları %42,9 ve %20,3 ile daha çok mutlu aileye sahip çocuklar meydana getirmektedir. Dolayısıyla, ailenin varlığı ve olumlu niteliğe sahip olması, çocuğun okuldaki başarısına olumlu yönde etkilemekte iken; ailenin yokluğu ve olumsuz aile koşulları, çocuğun okuldaki başarısını olumsuz yönde etkilemektedir.

Tablo 3: İçinde Yaşanılan Aile Ortamının Niteliği ile Okul Başarısı Arasındaki İlişki

		En son aldığınız karnede kaç dersiniz zayıfı?				
		Hiç	Bir	İki	Üç ve daha fazla	Toplam
Nasıl bir aile düzeni içinde yaşıyorsunuz?	Ailemle yaşamıyorum	6	2	0	12	20
		% 30,0	% 10,0	% 0,0	% 60,0	% 100,0
		% 2,8	% 2,0	% 0,0	% 8,3	% 3,6
		% 1,1	% 0,4	% 0,0	% 2,1	% 3,6
	Sevgi ve saygının olduğu	161	76	64	74	375
		% 42,9	% 20,3	% 17,1	% 19,7	% 100,0
		% 75,9	% 74,5	% 62,7	% 51,4	% 67,0
		% 28,8	% 13,6	% 11,4	% 13,2	% 67,0
	Sürekli tartışmanın	45	24	38	58	165
		% 27,3	% 14,5	% 23,0	% 35,2	% 100,0
		% 21,2	% 23,5	% 37,3	% 40,3	% 29,5
		% 8,0	% 4,3	% 6,8	% 10,4	% 29,5
Toplam	212	102	102	144	560	
	% 37,9	% 18,2	% 18,2	% 25,7	% 100,0	
	% 100,0	% 100,0	% 100,0	% 100,0	% 100,0	
	% 37,9	% 18,2	% 18,2	% 25,7	% 100,0	

$\chi^2: 36.678$ df: 6 $p < 0.05$

Çünkü ebeveyn destek, sevgi ve ilgisinden mahrum kalmak, çocuğun öğrenme istek ve arzusunu düşürmektedir. Anne babanın yakın ilgisiyle oluşabilecek teşvikin olmaması, çocuğun potansiyeli ile performansı arasındaki açığı büyültmektedir. Çocuğun tutum ve davranışlarını ödül ve ceza ile değerlendirme eksikliği, her türlü yeteneğinin gelişmesini engellediği gibi, onun okul başarısını ve öğrenme yeteneğini geriletmektedir. Olumsuz aile yaşantısı, anne baba eksikliği veya anne baba ilgisizliği, çocuğun içinde var olan yeteneğinin ortaya çıkmasını engellemektedir. Çocuk, ailenin parçalanması ve ailedeki sorunlar sebebiyle, çeşitli konulardaki yeteneğini ortaya çıkarabilecek uygun ortamı bulamamaktadır.

Bir insanın devinimlerinin yöneldiği amaç, o insanın çocukken dış dünyadan aldığı izlenimlerin etkisi altında gelişip ortaya çıkmaktadır. Bir insanın idealinin yani amacının yaşamının henüz ilk ayları ve yıllarında oluştuğu bilinmektedir. Bu aşamalarındaki çocuğun dış gerçeklikleri ve buna karşı olumlu veya olumsuz izlenimleri, onun sonraki yaşamındaki idealinin yerleşmesinde etkili olmaktadır (Adler, 2002a:41). Toplumsal ilgi, tüm gizil güçler gibi, bireyin tutarlı yaşam biçimine göre gelişmektedir. Yaşam biçimi, çocuğun dünyayı nasıl gördüğü ve neyi başarı olarak değerlendirdiği noktasında doğmaktadır. Bu noktada gelişen kazanımlar, kişiye sonraki yaşamında büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Bu nedenle kişinin yaşamında, çocukluk dönemindeki çevre koşulları önemli olmaktadır. Çocuk, yaşam çizgisini ömrünün ilk dört yılında saptamaktadır. Sorunları bilme, kavrama ve çözüme yetenekleri bu dönemde kazanılmaktadır (Adler, 2002b: 39,91,115). O nedenle, bu zaman diliminin niteliği, kişi açısından önemli olmaktadır.

Tablo 4: Cinsiyet ile Okul Başarısı Arasındaki İlişki

		En son aldığınız karnede kaç dersiniz zayıfı?				
		Hiç	Bir	İki	Üç ve daha fazla	Toplam
Cinsiyet	Kız	134	56	41	42	273
		%49,1	%20,5	%15,0	%15,4	%100,0
		%63,2	%54,9	%40,2	%29,2	%48,8
	Erkek	%23,9	%10,0	%7,3	%7,5	%48,8
		78	46	61	102	287
		%27,2	%16,0	%21,3	%35,5	%100,0
Toplam	%36,8	%45,1	%59,8	%70,8	%51,3	
	%13,9	%8,2	%10,9	%18,2	%51,3	
	212	102	102	144	560	
	%37,9	%18,2	%18,2	%25,7	%100,0	
	%100,0	%100,0	%100,0	%100,0	%100,0	
	%37,9	%18,2	%18,2	%25,7	%100,0	

$$\chi^2: 44.372 \quad df: 3 \quad p < 0.05$$

Araştırmadan elde edilen sonuçlar, cinsiyetin çocuğun okuldaki başarısını önemli ölçüde etkilediğini ortaya çıkarmaktadır. Araştırmanın bu konuya ilişkin sonuçları, tablo 4'te verilmektedir. Tablodan görüldüğü gibi, kız çocukları erkek çocuklardan daha başarılı olmaktadır. (Kızların %49,1'i karnesinde hiç zayıf olmadığını, %20,5'i tek zayıf olduğunu ifade etmiştir.) Erkek çocuklarının eğitimdeki başarısı kızlar-

dan daha düşüktür. (Erkek çocuklarının %21,3'ü karnesinde iki zayıfı, %35,5'i ise üç ve daha fazla zayıf olduğunu ifade etmektedir.) Örnekleme içindeki kız çocuklarının, erkek çocuklardan daha başarılı olması, yetiştirme tarzı ile açıklanabilmektedir. Kız çocukları daha çok eve dönük yaşamakta ve yetiştirilmektedir. Ev içinde daha çok yaşayan, yetiştirilen ve sosyalleştirilen kız çocuğu, ev dışındaki olumsuz etkilerden uzak yaşayabilmektedir. Ev içinde geçirilen sürenin fazlalığına bağlı olarak kız çocuğu, hem daha çok çalışma fırsatı bulmakta, hem de evdeki aile büyüğü tarafından daha çok kontrol edilebilmektedir. Bunlar ise, kız çocuğunun başarısını artırmaktadır. Yine kız çocuğunun ve kadının statüsünü yükseltmek için okumasının toplum tarafından telkin edilmesi ve resmi kurumların bu konuda kampanyalar düzenlemesi, kız çocukların okuldaki başarısını olumlu yönde etkilemektedir. Erkek çocuk, kültürel olarak daha çok ev dışındaki hayat içinde büyümekte ve yetiştirilmektedir. Erkek çocuğun ev dışında geçirdiği süreye bağlı olarak; ailenin, çocuk üzerindeki etkisi azalırken arkadaş çevresinin çocuk üzerindeki etkisi artmaktadır. Azalan kontrol, etki ve çalışma süresiyle erkek çocuğun başarısı doğal olarak düşmektedir.

Çocuğun doğduğu andan itibaren yaşadığı fiziki ve sosyal çevre koşulları tarafından belirlenen "benlik" ile de başarı arasında bir ilişki bulunmaktadır. "Benlik" kavramı, bireyin kendisine ait doğru bulduğu dinamik ve karmaşık düşüncelerin toplamı olarak tanımlanmaktadır. Bir başka ifadeyle "benlik", çocuğun kendisi hakkındaki düşünceleridir. Hiçbir çocuk, benlik kavramı hakkında bilgili olarak dünyaya gelmemektedir. "Benlik", çocuğun anne babasından, kardeşlerinden ve bütün olarak bunların kendi aralarında ve kendine yönelik ilişkilerinden meydana gelmektedir (Yavuzer, 1999:40). Bu bağlamda, kişiliğin de bir parçası olan benlik, sosyal etkileşim boyunca ortaya çıkmaktadır (Mutluer, 2000:78). Kişinin, ait olduğu, içine doğduğu aile, grup ve toplumla ilişkisinden kendine ait düşüncelerinin kazanıldığı "benlik" yapılanmaktadır. Richard'a göre, kişinin "benliği", tuttuğu futbol takımından, yaşadığı ülkeye kadar, tüm aidiyetlikleriyle bağlantılı olarak şekil almaktadır. Ait olunduğunun hissedildiği veya onunla kendi kimliğinin tanımlandığı her şey, aslında kişinin "benliğinin" de bir parçası olmaktadır. Kişinin var olduğu noktayı belirlemek, ona ait olduğu şeyler hakkında bilgi vermek gibi özellikleri olan benliğin kaybı veya çökmesi halinde, kişinin yaşantısı birçok açmaz ile karşılaşmaktadır (Richards, 2003:82). Kişinin kendini tanımladığı ve ait olduğunu düşündüğü "benlik" noktasındaki bir sıkıntı, sosyal hayatın her noktasında kendini hissettirmektedir.

Kişinin kendisi hakkındaki düşünce sadece kendini değil, kendi kadar toplumu ve toplumsal yaşamı ilgilendirmektedir. Kendini iyi hissetmeyen, kabul edildiği, değer verildiği, sevildiği ve saygı duyulduğunu düşünmeyen kimsenin karşısındakilere saygılı olması, iyi ilişkiler kurması sanıldığı kadar kolay olmamaktadır. Nitekim kendisini bu noktada olumlu ve iyi yönde görmeyen kişi, yakın çevresiyle de sorunlar yaşamaktadır (Güngör, 1998: 82). Kişinin kendi ihtiyaçları ile çevresi arasında uyumlu ve dengeli ilişkiler oluşturması sağlıklı benlik kavramıyla mümkün olabilmektedir.

Benliğin gelişimi, doğumdan itibaren başlamaktadır. Yaşam süresince insanların çevresiyle kurduğu ilişkiler, iletişim ve etkileşim bu gelişimde bir yandan insanın sosyalleşmesini, diğer taraftan kendi benliğini oluşturma ve tanımını sağlamaktadır. Benlik kavramı, birey bir takım ilişkilere girerken, kendisi için önemli olan, değer taşıyan kişilerin övgü veya olumsuz eleştirileriyle oluşmaktadır. Eğer bireyde olumsuz bir benlik kavramı oluşursa, birey kendisine karşı güvensizlik duyar ve çevrenin beklentisi doğrultusunda davranmak zorunluluğu karşısında da bir çatışma ve sıkıntı duygusuna girer (Aslıhan, 1998:11). Bu nedenle toplu yaşam içinde, kişinin “benlik değeri”nin yüksek veya alçak oluşu önemli bir noktadır.

“Benlik” kavramı, “insan olmanın ne olduğu” sorusuna bir kültürel grubun kendi psikolojisi temelinden verdiği yanıt olarak ifade edilmektedir. “Benlik”, o kültürün insanoğlunun evrendeki yerinin ne olduğuna, sınır, yetenek, ümit ve yasaklamaların insan için ne ifade ettiğine ait düşüncelerin birleşimidir. Bu açıdan bakıldığında, tarihten ve sosyokültürel bağlamdan bağımsız bir benlikten söz etmek mümkün değildir. Bu nedenle standart, evrensel ve değişmez bir “benlik” yapısı bulunmamaktadır. “Benliğin” arkasında, kişinin ait olduğu toplumsal çevre, kültürel değerler, tarihi ve coğrafi özellikler bulunduğundan, birbirinden farklı nitelikleri bulunan benliklerden söz edilebilmektedir (Sayar, 2003:103). Organizmanın, gerçek dünyayla alış veriş yapma ihtiyacı hissetmesiyle oluşan benlik, ruhsal yapının kişiliği ayakta tutan ve kişinin iç dengesini sağlayan parçasıdır. “Alt benlikten” gelen istek ve dürtüleri karşılayarak, üst benliğe göre dizayn ederek veya değiştirerek fonksiyon gören “benlik”, (Bakırcıoğlu, 2003:87) kişinin bilinçli ve bilinç dışı tüm ruhsal yapı ve donanımlarını kapsamaktadır. Çocuğun bilen ve düşünebilen bir kişi olduğunun bilincine vardığı, kendini tanıdığı, kim ve ne olduğu hakkında bilgilendiği; bir insan olarak nitelikleri ve yetenekleri hakkındaki değerleri içine alan “benlik” oluşumunda içinde yaşanılan aile oldukça belirleyici olmaktadır. Anne babası tarafından ilgilenildiği, onaylandığı ve desteklendiğini düşünen çocuğun “benlik” gelişimi olumlu yönde olarak; çocuğun “benlik saygısı” yüksek olmaktadır (Jersild, 1987:177-187).

Bu noktada, anne ve babanın çocuğun kendisini sevdiğine dair düşüncesi önemli olmaktadır. Araştırmamızın anne babanın çocuğunu sevdiğini göstermesi veya hissettirmesi ile çocuğun kendini başarılı görmesi arasındaki ilişkiye ait sonuçları tablo 5’de verilmektedir.

Tablodan da görüldüğü üzere, annesinin (%27) ve babasının (%27,8) kendisini sevdiğini düşünen çocuk kendisini daha sık başarılı görmektedir. Dünyaya kendisi ve çevresi hakkında nötr duygu ve düşünceyle gelen çocuk, kendisi ve çevresi hakkındaki duygu ve düşünceleri anne ve babası tarafından kazanmaktadır. Anne babanın birbirleri ve çocuklarıyla olan sıcak ve samimi ilişkileri çocuğun başta kendisi ve çevresi hakkında olumlu izlenimler edinmesine neden olmaktadır. Ebeveynleri tarafından

sevildiği, ilgilenildiği ve desteklendiğini düşünen çocuk kendini değerli bularak başarılı hissetmektedir.

Tablo 5: Anne Babanın Çocuğu Sevdiğini Hissettirmesi ile Çocuğun Kendini Başarılı Görme Arasındaki İlişki

		Kendinizi Başarılı Görür müsünüz?			
		Sık Sık	Bazen	Hiç	Toplam
Anneniz sizi seviyor mu / sever miydi?	Evet	146	370	25	541
		% 27,0	% 68,4	% 4,6	% 100,0
		% 98,0	% 95,9	% 100,0	% 96,6
	Hayır	% 26,1	% 66,1	% 4,5	% 96,6
		3	16	0	19
		% 15,8	% 84,2	% 0,0	% 100,0
Toplam	% 2,0	% 4,1	% 0,0	% 3,4	
	% 0,5	% 2,9	% 0,0	% 3,4	
	149	386	25	560	
	% 26,6	% 68,9	% 4,5	% 100,0	
		% 100,0	% 100,0	% 100,0	% 100,0
		% 26,6	% 68,9	% 4,5	% 100,0

$\chi^2: 4881$ df: 2 p<0.05

		Kendinizi Başarılı Görür müsünüz?			
		Sık Sık	Bazen	Hiç	Toplam
Babanız sizi seviyor mu / sever miydi?	Evet	138	335	24	497
		% 27,8	% 67,4	% 4,8	% 100,0
		% 92,6	% 86,8	% 96,0	% 88,8
	Hayır	% 24,6	% 59,8	% 4,3	% 88,8
		11	51	1	63
		% 17,5	% 81,0	% 1,6	% 100,0
Toplam	% 7,4	% 13,2	% 4,0	% 11,3	
	% 2,0	% 9,1	% 0,2	% 11,3	
	149	386	25	560	
	% 26,6	% 68,9	% 4,5	% 100,0	
		% 100,0	% 100,0	% 100,0	% 100,0
		% 26,6	% 68,9	% 4,5	% 100,0

$\chi^2: 5.037$ df: 2 p<0.05

Bununla birlikte “benlik saygısı”na karşılık gelen “kendilik değeri” kişinin kendi hakkındaki olumlu düşünme durumunu ifade etmektedir. Bu gereksinimin sosyal bir bağlamı bulunmaktadır. Kendini onaylanmış ve sevilerek beğenilmiş hissedene kişinin “kendilik değeri” yüksek çıkmaktadır. Bu nedenle, “kendilik değerinin” belirlenebilmesi için başkasının düşünceleri etkili olmaktadır. Kişinin kendisi hakkında olumlu düşünceler edinebilmesi başarılı olma ile ilişkili olmaktadır. Kişi başarılı olduğunda, kendine yönelik olumlu düşünebilmekte; aynı şekilde kendisi hakkında olumlu düşünebildiği oranda başarılı olabilmektedir. Kendisi iyi uyum yapmış, çocuklarını seven ve sayan anne babalar, onlara, kendini değerli bulma ve kendine güvenme duygularını kazandırabilmektedir. Sevgi ve övgüleriyle çocuklarının, istenilen, sevilen kişiler oldukları duygu ve inancını duymalarına yardımcı olmaktadır. Bunun tersi durumda; yani anne babası tarafından sevildiği, kabul edildiği ve ilgilenildiği duygusunu hissetmeyen çocuk sevilmediği düşüncesine bağlı olarak kendine güvenmemekte, kendini başarılı olarak görememekte ve beğenmemektedir. Aslında, anne babanın

çocuğuna karşı sevgisini ve ilgisini hissettirebilmesi, onların ebeveyn çocuk ilişkisiyle de yakından ilişkilidir. Kendi anne babasından yakın ilgi, sevgi ve şefkat görmemiş anne baba bunu kendi çocuklarına da aktarmakta güçlük çekmektedir (Morgan, 1988: 207, 323). Bu konularda olumsuzlukları olan anne baba, kendi çocuklarına da aynı paralellikte davranabilmektedir. Özetle, anne babanın çocuğa karşı tutumu ve davranışı onun kendine dönük beğeni ve duygusunu etkilemektedir. Anne babası tarafından sevildiğini düşünen çocuğun “benlik saygısı” yüksek olmaktadır.

Alkın’a göre “benlik saygısı” en genel anlamda “kişinin kendinden hoşnut olması ve kendini beğenmesidir.” Kavramın bu şekilde tanımlanması, kişinin yaşamında merkezi bir öneme sahip olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Ruhsal, kültürel ve toplumsal etkiye açık olan “benlik saygısı”, kişinin toplumsal hayata uyumu, insanlararası ilişkileri ve ruh sağlığıyla yakın ilişkisi bulunmaktadır (Çelikoğlu, 1997:21,25). Bu bağlamda kişinin “benlik saygısının” kazanıldığı ailenin sosyoekonomik düzeyi (Yörükoğlu, 1985:137) ve aile yaşantısı belirleyici olmaktadır. “Benlik saygısı”, çocuğun fikirlerine değer verilmesi, yeterli sevgi, ilgi, destek ve hoşgörünün gösterilmesi, maddi ve manevi gereksinimlerinin karşılanmasıyla yakından ilgili olduğundan (Yavuzer, 1999: 41) aile ilişkilerinin niteliği “benlik saygısının” sağlanmasında önemli olmaktadır. Araştırmada, içinde yaşanılan aile ortamının niteliği ile çocuğun kendini başarılı bulması arasındaki ilişki tabloda 6’da verilmektedir. Görüldüğü üzere, sevgi ve saygının hâkim olduğu bir aile ortamına sahip olanlar (%32,5) kendini sürekli tartışmanın olduğu bir aile ortamına sahip olanlardan (%15,8) daha sık başarılı görmektedir. Bu oran yurtda yaşayanlarda ise %5’tir. Tablodan görüldüğü üzere, içinde yaşanılan aile ortamının düzenli olması, onun kendisi hakkında olumlu düşünmesine neden olmaktadır. Çünkü kişinin kendi hakkındaki fikrini belirleyen bir durum olarak görülen “benlik saygısı”nın; doğal olarak düzenli evlilik ilişkilerinin, karşılıklı diyalogların yürütüldüğü ve anne-baba-çocuk ilişkisine sevgi ve saygının hâkim olduğu bir ailede, şekillenmesi daha mümkün gözükmektedir. Eşlerin ilişkisinin sevgi ve saygıya dayalı olması, ebeveynlerin çocuğa karşı sevgi dolu, ilgili ve hoşgörülü davranması, çocuğun kendisi hakkında daha olumlu düşünmesini sağlayarak “benlik saygısının” yükselmesine neden olmaktadır.

Tablo 6: İçinde Yaşanılan Aile Ortamının Niteliği ile Kendini Başarılı Bulma Arasındaki İlişki

		Kendinizi Başarılı Görür müsünüz?			
		Sık Sık	Bazen	Hiç	Toplam
Nasıl bir aile düzeni içinde yaşıyorsunuz?	Ailemle yaşamıyorum	1	19	0	20
		%5,0	%95,0	%0,0	%100,0
		%0,7	%4,9	%0,0	%3,6
		%0,2	%3,4	%0,0	%3,6
	Sevgi ve saygının olduğu	122	243	10	375
		%32,5	%64,8	%2,7	%100,0
		%81,9	%63,0	%40,0	%67,0
		%21,8	%43,4	%1,8	%67,0
	Sürekli tartışmanın	26	124	15	165
		%15,8	%75,2	%9,1	%100,0
		%17,4	%32,1	%60,0	%29,5
		%4,6	%22,1	%2,7	%29,5
Toplam	149	386	25	560	
	%26,6	%68,9	%4,5	%100,0	
	%100,0	%100,0	%100,0	%100,0	
	%26,6	%68,9	%4,5	%100,0	

$$\chi^2: 31.104 \quad df: 4 \quad p < 0.05$$

Çocukluktan başlamak üzere kişinin yaşamında bir yerlere “ait olma” veya “aidiyet” duygusu, onun kendisi hakkında olumlu düşünmesini, kendine güvenmesini sağlayarak çocuğun benlik değerini olumlu yönde etkilemektedir. Çünkü doğal örgüt ilişkisi, insan yaşamında büyük bir yer taşımaktadır. Bu ilişki “ait olma” duygusunu ifade etmektedir. Bernard’a göre, “ait olma” toplumsal ilişkilerde kişiye bir rahatlık sağlamaktadır. Bu durum dayanışma, birlik, beraberlik, bütünlük ve toplumsal güvence olarak da nitelendirilmektedir. Birey, bu “ait olma” duygusu ile kendini tanıtmak ve ifade etmek imkânı bulmaktadır. Grup tarafından kabul edilen ve grubun parçası olan birey, onunla özdeşleşmektedir. Grupla özdeşleşen kişinin kendi ile ilgili algısı önemli ölçüde olumlu yönde gelişmektedir (Aydın, 1991:33-34). Bu bağlamda, içinde yaşadığı gruba ait olduğu fikrini taşıyan çocuk, kendisi hakkında iyi fikirlere sahip olarak yüksek benlik değerini elde etmektedir. Araştırmadan elde edilen sonuçlar da bu düşünceleri güçlendirmektedir.

Ailenin parçalanması ile çocuğun kendini başarılı görmesi arasındaki ilişki tablo 7’de verilmektedir. Tablodan da görüldüğü gibi anne babası ile yaşayan tam aileye sahip çocuklar, kendilerini daha sık başarılı görmektedirler. Tam aileye sahip çocuklar kendilerini %36,8 oranında sık olarak başarılı görürken, annesiyle birlikte yaşayan parçalanmış aile çocukları %24,4, akrabalarıyla yaşayan parçalanmış aile çocuğu %12,2 oranında kendisini sık olarak başarılı görmektedir. Babası, abla ve ağabeyi ile yaşayanlar ile yurttan kalanlar da kendilerini sık olarak başarılı görmemektedirler. Parçalanmış aile çocukları, kendilerini daha çok bazen başarılı görmekte veya başarılı görmemektedirler. Tam aileye sahip olanların, kendilerini başarılı görmeleri ailenin üyelerine sağladığı aidiyet duygusuyla açıklanabilir. Ailenin varlığı, çocuğa aidiyet duygusu vererek kendisi hakkında olumlu düşünceler kazanmasına neden olmaktadır. Bu duy-

guyu kazanmakta problemi olan çocuk, kendisi hakkında olumlu düşünmemekte ve kendisini başarılı bulmamaktadır.

Tablo 7: Ailenin Parçalanması ile Çocuğun Kendini Başarılı Bulması Arasındaki İlişki

		Kendinizi Başarılı Görür müsünüz?			
		Sık Sık	Bazen	Hiç	Toplam
Kiminle yaşıyorsunuz?	Anne, baba ve kardeşlerimle	103	164	13	280
		%36,8	%58,6	%4,6	%100,0
		%69,1	%42,5	%52,0	%50,0
		%18,4	%29,3	%2,3	%50,0
	Annem ile birlikte	40	122	2	164
		%24,4	%74,4	%1,2	%100,0
		%26,8	%31,6	%8,0	%29,3
		%7,1	%21,8	%0,4	%29,3
	Babam ile birlikte	0	28	8	36
		%0,0	%77,8	%22,2	%100,0
		%0,0	%7,3	%32,0	%6,4
		%0,0	%5,0	%1,4	%6,4
	Yurtta	0	19	1	20
		%0,0	%95,0	%5,0	%100,0
		%0,0	%4,9	%4,0	%3,6
		%0,0	%3,4	%0,2	%3,6
	Akrabalarımle	6	42	1	49
		%12,2	%85,7	%2,0	%100,0
		%4,0	%10,9	%4,0	%8,8
		%1,1	%7,5	%0,2	%8,8
	Abla ve ağabeyimle	0	11	0	11
		%0,0	%100,0	%0,0	%100,0
		%0,0	%2,8	%0,0	%2,0
		%0,0	%2,0	%0,0	%2,0
Toplam	149	386	25	560	
	%26,6	%68,9	%4,5	%100,0	
	%100,0	%100,0	%100,0	%100,0	
	%26,6	%68,9	%4,5	%100,0	

$\chi^2: 74.284$ df:10 $p < 0.05$

Ailenin parçalanması kadar, parçalanma şekli de çocuğun kendini başarılı bulması ve kendi hakkında düşünce sahibi olması açısından belirleyici olmaktadır. Araştırmadaki ailenin parçalanma şekli ile çocuğun kendini başarılı bulma arasındaki ilişki tablo 8’de verilmektedir. Tablodan da görüldüğü gibi anne (%31,2) ve babası (%31,6) sağ olanlar kendilerini daha sık başarılı görmektedirler. Bu oran anne ve babası boşanmışlarda %20,2’ye düşmüştür. Dolayısıyla, boşanmış anne babaya sahip olan çocuk, kendini daha az başarılı görmektedir. Bu noktada ebeveynlerinin boşanması, ayrı bir etmenddir. Boşanma, çocuğun kolay kavrayıp benimseyeceği bir durum olmaktan uzaktır. Özellikle okul öncesi yaşlardaki çocuk için boşanma, oluş ve sonuç açısından kavranması çok güç bir durumdur. Ebeveynlerin ayrı yaşamalarına neden olan etkenlerin neler olduğunu tam olarak kavrayamayan veya algılayamayan çocuk, kendisini suçlu hissetmektedir. Anne ve babasının kendisi yüzünden tartıştığını ve ayrıldığını düşünen çocuk, kendisini sevilmeyen kişi olarak nitelendirmektedir. Bu düşünce benlik algısını yakından etkilemektedir. Anne babası boşanmış küçük yaşta çocuk, yaşananların sorumlusu olarak kendini görmekte ve bu nedenle de kendini değer-

siz hissetmektedir (Yörükoğlu, 1988:204). Yaşanılan olumsuzluklardan kendini suçlu gören çocuk, kendisi hakkında olumlu düşünememekte ve kendini başarılı görememektedir.

Tablo 8: Ailenin Parçalanma Şekli ile Çocuğun Kendini Başarılı Görmesi Arasındaki İlişki

		Kendinizi Başarılı Görür müsünüz?			
		Sık Sık	Bazen	Hiç	Toplam
Anneniz	Sağ	121	253	14	388
		%31,2	%65,2	%3,6	%100,0
		%81,2	%65,5	%56,0	%69,3
		%21,6	%45,2	%2,5	%69,3
	Öldü	2	34	7	43
		%4,7	%79,1	%16,3	%100,0
		%1,3	%8,8	%28,0	%7,7
		%0,4	%6,1	%1,3	%7,7
	Boşandı	26	99	4	129
		%20,2	%76,7	%3,1	%100,0
		%17,4	%25,6	%16,0	%23,0
		%4,6	%17,7	%0,7	%23,0
Toplam	149	386	25	560	
	%26,6	%68,9	%4,5	%100,0	
	%100,0	%100,0	%100,0	%100,0	
	%26,6	%68,9	%4,5	%100,0	

$\chi^2: 30.050$ df: 4 $p < 0.05$

		Kendinizi Başarılı Görür müsünüz?			
		Sık Sık	Bazen	Hiç	Toplam
Babanız	Sağ	102	202	19	323
		%31,6	%62,5	%5,9	%100,0
		%68,5	%52,3	%76,0	%57,7
		%18,2	%36,1	%3,4	%57,7
	Öldü	21	85	2	108
		%19,4	%78,7	%1,9	%100,0
		%14,1	%22,0	%8,0	%19,3
		%3,8	%15,2	%0,4	%19,3
	Boşandı	26	99	4	129
		%20,2	%76,7	%3,1	%100,0
		%17,4	%25,6	%16,0	%23,0
		%4,6	%17,7	%0,7	%23,0
Toplam	149	386	25	560	
	%26,6	%68,9	%4,5	%100,0	
	%100,0	%100,0	%100,0	%100,0	
	%26,6	%68,9	%4,5	%100,0	

$\chi^2: 15.298$ df: 4 $p < 0.05$

Tabloda bir nokta dikkati çekmektedir. O da, anne babası boşanmışların (%20,2), annesi (%4,7) ve babası ölenlerden (%19,4) daha çok sık kendilerini başarılı görmeleridir. Bu bağlamda, ölüm yoluyla parçalanma, boşanma yoluyla parçalanmadan daha olumsuz sonuç doğurmuştur. Çocuk, boşanan anne ve babanın tekrar bir araya gelebileceğine ilişkin inanç beslemesi ve bir arada olmasa dahi onların hayatta olmalarından dolayı kendini şanslı hissetmektedir.

SONUÇ

Anne baba ve bu beraberlikten olma çocuklardan oluşan aile, insan hayatı için çok önemli fonksiyonlar yerine getirmektedir. Dünyaya bir aile içinde gelen çocuk, sevme ve sevilmeden başlayarak fiziksel, ruhsal ve zihinsel ihtiyaçlarının tümünü karşılamakta, karşılanan ihtiyaçlarına bağlı olarak sağlıklı bir kişilik geliştirmekte ve içinde yaşayacağı toplum hakkında en kapsamlı bilgileri burada elde etmektedir. Anne babanın da içinde olduğu aile üyelerinin yardımı ve katkılarıyla sosyalleşme ve eğitim sürecini tamamlayan çocuk, başarılı bir sosyal hayat kazanmaktadır. Karşılıklı sevgi, saygı, paylaşım ve dayanışmaya dayalı bir aile içi iletişimi gözlemleyen çocuk, çevresindeki insanlarla daha iyi bir ilişki kurmaktadır. Ebeveynlerinin yakın ilgi ve desteğini yanında hisseden çocuk, hayatın her alanında kendini ifade edecek bir öz güven sağlamaktadır. Aile büyükleri tarafından motive edilen çocukta, ders çalışmak, akademik başarısını yükseltmek, hedef koymak, gelecekle ilgili planlar yapmak istek ve düşüncesi belirlemektedir. Bunlar toplam olarak, çocuğun eğitim sürecini doğrudan etkileyerek okuldaki başarısını yükseltmektedir. Ancak ailenin boşanma ve ölüm sonucu parçalanması veya ailenin şiddetli geçimsizlik, tartışma ve çatışmaya dayalı olumsuz bir nitelik kazanması, çocuğun eğitimini aksatmaktadır. Kendisiyle yeterince ilgilenilmeyen, bedensel, zihinsel ve psikolojik ihtiyaçları karşılanılmayan, çalışmak, başarılı olmak konusunda teşvik edilmeyen, uygun davranış modellerinden yoksun çocuk, iyi bir eğitim süreciyle tanışmamakta ve bunlara bağlı olarak da okuldaki başarısı düşmektedir.

Ancak, parçalanmış aileye sahip her çocuğun mutlaka okul başarısızlığı yaşadığı/yaşayacağı gibi bir varsayım doğru değildir. Ailenin parçalanmasının çocukta yaratacağı etkilerin niteliği, ailenin parçalanma şekline (ölümle mi, boşanmayla mı parçalandığına), ailenin gelir durumuna, ebeveynlerin eğitimi ve çocukla olan diyaloguna, çocuğun cinsiyeti ve yaşına, aile içindeki çocuğun sayısı ve konumuna, çocuğun olayı algılayış tarzına, parçalanma süreci içinde yakın çevrenin aile ve çocuğa yönelik desteğine bağlıdır. Çocuk, ölüme bağlı olarak ailenin parçalanmasını ve bu parçalanmadan doğan sonuçları kendi içinde açıklayabilmekte ve kabullenebilmektedir. Fakat aynı şeyi, boşanma için söylemek pek mümkün değildir. Her şeye rağmen aile bütünlüğü adına ilişkinin sürdürülmesini düşünen çocuk, boşanmadan daha fazla olumsuz etkilenebilmektedir. Bununla birlikte, ailenin gelir durumunun iyi olması, anne babanın eğitilmiş olması ve çocukla yeterli bilgi paylaşımının varlığı, çocuğun yaşının büyük olması, olayları soğukkanlı olarak değerlendirebilecek konumda olması ve yakın çevrenin çocuğa destek sağlaması, parçalanmanın olumsuz etkilerini azaltabilmektedir.

KAYNAKLAR

- Adler, A.* (2002a), **İnsanı Tanıma Sanatı** (Çeviren: Kamuran Şipal), Say Yayınları, İstanbul.
- Adler, A.* (2002b), **Psikolojik Aktivite Üstünlük Duygusu ve Toplumsal İlgisi** (Çeviren: Belkıs Çorakçı), Say Yayınları, İstanbul.
- Adler, A.* (2002c), **Sosyal Duygunun Gelişiminde Bireysel Psikoloji** (Çeviren: Halis Özgü), Hayat Yayınları, İstanbul.
- Akman, B.* (2002), "Korumaya Muhtaç Çocuklarla Ailesi ile Yaşayan Çocukların Kavram Gelişimlerinin ve Okula Hazırbulunuşluk Düzeylerinin Karşılaştırılması", **Toplum ve Sosyal Hizmet**, Cilt: 13, Sayı: 1, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Yayını, Ankara.
- Arkonacı, S.A.* (2001), **Sosyal Psikoloji**, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Ashhan, M. N.* (1998), Parçalanmış veya Tam Aileye Sahip Çocukların Özkavramı Depresyon Düzeyleri ve Akademik Başarılarının Yaş ve Cinsiyet Yönünden Karşılaştırılması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Aydın, M.* (1991), **Eğitim Yönetimi**, Hatipoğlu Yayınevi, Ankara, 1991.
- Bakırcıoğlu, R.* (2003), **İlköğretim, Ortaöğretim ve Yükseköğretimde Rehberlik ve Psikolojik Danışma**, Anı Yayınları, Ankara.
- Budak, G.* (1990), "Endüstrileşme Süreci İçinde Ailenin Yeri ve Önemi", **I. Aile Şurası**, Aile Araştırma Kurumu Yayını, Ankara.
- Çelikoğlu, C.* (1997), Boşanmanın Çocukların Benlik Saygısına Etkisinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Durkheim, E.* (1994), **Sosyolojik Metodun Kuralları** (Çeviren: Enver Aytekin), Sosyal Yayınları, İstanbul.
- Eröz, M.* (1982), **İktisat Sosyolojisine Başlangıç**, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Geçtan, E.* (2003), **Psikodinamik Psikiyatri ve Normal Dışı Davranışlar**, Metis Yayınları, İstanbul.
- Gökçe, B.* (1996), **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar**, Savaş Yayınları, Ankara.
- Gruen, A.* (2003), **Normallığın Deliliği Hastalık Olarak Gerçekçilik: İnsandaki Yıkıcılık Üzerine Bir Kuram** (Çeviren: İlknur İgan), Çitlenbik Yayınları, İstanbul.
- Gumrium, J.F. ve Holstein, J.A.* (1990), **What Is Family?**, Mayfield Publishing Company, California.
- Güngör, E.* (1998), **Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak**, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Hortaçsu, N.* (2003), **İnsan İlişkileri**, İmge Yayınları, Ankara.
- İbrahimioğlu, D.* (2004), **Evlilikte Doğru Seçim ve Ailede Mutluluk**, Hayat Yayınları, İstanbul.
- Jersild, A.T.* (1987), **Çocuk Psikolojisi** (Çeviren: Gülseren Günçe), "S" Yayınları, Ankara.

- Jones, C., Teppermann, L., Wilson, S.J. (1995), **The Futures Of Family**, New Jersey, U.S.A.
- Karataş, K. (2001), "Toplumsal Değişme ve Aile", **Toplum ve Sosyal Hizmet**, Sayı: 2, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Yayını, Ankara.
- Ozankaya, Ö. (1986), **Toplumbilim**, Tekin Yayıncılık, İstanbul.
- Morgan, C.T. (1988), **Psikolojiye Giriş Ders Kitabı**, (Çeviren: Komisyon, Hazırlayan: Sibel Karakaş), Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayını, Ankara.
- Mutluer, F.G. (2000), **Toplumsal Sapma Fonksiyonist ve Sembolik Etkileşimci Yaklaşım**, Zirve Yayınları, Ankara.
- Özen, S. (1987), "Sosyal Hareketlilikte Aile ve Eğitim İlişkileri", **Sosyoloji Dergisi**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sayı: 1, İzmir.
- Şirvanlı Özen, D. (1998), Eşler Arası Çatışma ve Boşanmanın Farklı Yaş ve Cinsiyetteki Çocukların Davranış ve Uyum Problemleri ile Algıladıkları Sosyal Destek Rolü, *Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.*
- Richards, G. (2003), **Psikolojiyi Yerli Yerine Oturtmak** (Çeviren: Süleyman Topal, Ali Yılmaz), Say Yayınları, İstanbul.
- Russell, B. (1998), **Evlilik ve Ahlâk** (Çeviren: Sultan Neval Şimşek), Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Sezal, İ. (2002), "Toplum ve Aile", **Sosyolojiye Giriş** (Editör: İhsan Sezal), Martı Yayınları, Ankara.
- Saran, N. (1993), **Antropoloji**, İnkılap Yayınevi, İstanbul.
- Satir, V. (2001), **İnsan Yaratmak** (Çeviren: Selim Yeniçeri), Beyaz Yayınları, İstanbul.
- Sayar, K. (2003), "Hangi Terapi? Çağımızda Benliğin Dönüşümü", **Kültür ve Ruh Sağlığı Küreselleşme Koşullarında Kültürel Psikiyatri** (Hazırlayan: Kemal Sayar), Metis Yayınları, İstanbul.
- Sayın, Ö. (1990), **Aile Sosyolojisi**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fak. Yay. No: 57, İzmir.
- Swingewood, A. (1998), **Sosyolojik Düşüncenin Tarihi** (Çeviren: Osman Akinay), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Şentürk, Ü. (2006), Parçalanmış Aile Çocuk İlişkininin Neden Olduğu Sosyal Problemler (Malatya Uygulaması), *Yayımlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.*
- Tezcan, M. (1995), **Sosyolojiye Giriş**, Feryal Matbaası, Ankara.
- Walczak, Y., Burns, S. (1999), **Boşanma ve Çocuklar Üzerine Etkileri** (Çeviren: İsmail Ersevimi), Özgür Yayınları, İstanbul.
- Yavuzer, H. (1995), **Çocuk Psikolojisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Yavuzer, H. (1999), **Ana Baba Çocuk**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Yörükoğlu, A. (1985), **Gençlik Çağı**, Tisa Yay., Ankara.
- Yörükoğlu, A. (1988), **Çocuk Ruh Sağlığı**, İş Bankası Yayını, İstanbul.